

УДК 343.9

DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2023.6.33>

ЛУГОВИЙ В.О.

**НАУКОВІ ДИСПУТИ СТОСОВНО ФОРМУЛЮВАННЯ ПОНЯТТЯ
«ТРАНСНАЦІОНАЛЬНЕ ОРГАНІЗОВАНЕ ЗЛОЧИННЕ УГРУПОВАННЯ»****SCIENTIFIC DISPUTES REGARDING THE FORMULATION OF THE CONCEPT OF
"TRANSNATIONAL ORGANIZED CRIMINAL GROUP"**

Наукова стаття присвячена дослідженню деяких аспектів розслідування кримінальних правопорушень, вчинюваних транснаціональними організованими злочинними угрупованнями. На основі наукової літератури формулюється поняття «транснаціонального організованого злочинного угруповання».

Автор акцентує увагу на тому, що проблематика транснаціональної злочинності, її профілактика та особливості розслідування, а також, загалом, визначення її поняття та ознак викликала жваві дискусії серед вчених та практиків протягом минулих десятиріч як в Україні, так і за кордоном. І дійсно, потреба вирішувати конкретні задачі кримінальних проваджень досліджуваної категорії ставить ряд суперечливих питань: Як правильно здійснювати взаємодію між правоохоронними органами різних країн світу? Які категорії кримінальних правопорушень найбільш важливі та чи взагалі такі є? Яке законодавство превалює: міжнародне чи національне? І це лише початок вказаних питань, які виникають, коли починається розмова про транснаціональну організовану злочинність. Їх вирішення потребує детального вивчення і опрацювання вітчизняної та зарубіжної наукової літератури, а також докладного аналізу кримінальних проваджень.

Сформульовано поняття транснаціонального організованого злочинного угруповання як стабільного транснаціонального об'єднання трьох і більше осіб, що поєднане єдиним планом протиправної діяльності та розподілом функцій між його членами з наявним лідером (лідерами), а також яка вчиняє протиправну діяльність (можливо, замасковану під законну) з метою отримання максимальних злочинних доходів.

Ключові слова: *транснаціональне організоване злочинне угруповання, кримінальні правопорушення, лідер, мафія, розслідування, слідчі (розшукові) дії, планування розслідування.*

The scientific article is devoted to the study of some aspects of the investigation of criminal offenses committed by transnational organized criminal groups. The concept of "transnational organized criminal group" is formulated on the basis of scientific literature.

The author focuses on the fact that the problems of transnational crime, its prevention and investigative features, as well as, in general, the definition of its concepts and signs have caused lively discussions among scientists and practitioners during the past decades both in Ukraine and abroad. And indeed, the need to solve specific problems of criminal proceedings of the studied category poses a number of controversial questions: How to properly carry out interaction between law enforcement agencies of different countries of the world? Which categories of criminal offenses are the most important and are there any at all? Which legislation prevails: international or national? And this is only the beginning of the indicated questions that arise when the conversation about transnational organized crime begins. Their solution requires a detailed study and study of domestic and foreign scientific literature, as well as a detailed analysis of criminal proceedings.

The concept of a transnational organized criminal group is formulated as a stable transnational association of three or more persons, which is united by a single plan of illegal activity and the distribution of functions between its members with an existing

leader (leaders), and which also commits illegal activity (perhaps disguised as legal) with in order to obtain maximum criminal income.

Key words: *transnational organized criminal group, criminal offenses, leader, mafia, investigation, investigative (search) actions, investigation planning.*

Постановка проблеми. Проблематика транснаціональної злочинності, її профілактика та особливості розслідування, а також, загалом, визначення її поняття та ознак викликала жваві дискусії серед вчених та практиків протягом минулих десятиріч як в Україні, так і за кордоном. І дійсно, потреба вирішувати конкретні задачі кримінальних проваджень досліджуваної категорії ставить ряд суперечливих питань: Як правильно здійснювати взаємодію між правоохоронними органами різних країн світу? Які категорії кримінальних правопорушень найбільш важливі та чи взагалі такі є? Яке законодавство превалює: міжнародне чи національне? І це лише початок вказаних питань, які виникають, коли починається розмова про транснаціональну організовану злочинність. Їх вирішення потребує детального вивчення і опрацювання вітчизняної та зарубіжної наукової літератури, а також докладного аналізу кримінальних проваджень. З огляду на зазначене, дана публікація буде спрямована на вирішення конкретного питання: формулювання поняття «транснаціональне організоване злочинне угруповання».

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Серед вітчизняних та зарубіжних науковців, які присвятили свої дослідження розробці поняття та наповненню структури організованого злочинного угруповання, слід відмітити таких, як В. П. Бахін, П. Д. Біленчук, І. Джукс, Г. П. Жаровська, Н. С. Карпов, О. Л. Кобилянський, В. В. Корольчук, А. В. Кофанов, А. М. Лазебний, Б. С. Левицький, К. Марисюк, П. Я. Мінка, Є. К. Паніотов, В. С. Полянська, Дж. Р. Річардс, К. О. Чаплинський, М. Яр та ін. Водночас наше дослідження характеризується комплексним підходом до формулювання визначеної дефініції з огляду на міжнародну практику та тенденції сьогодення.

Метою даної статті є формулювання поняття «транснаціональне організоване злочинне угруповання».

Виклад основного матеріалу. Одразу слід наголосити на тому, що, як доречно відмічав К. О. Чаплинський, «В умовах становлення правової і незалежної держави та реформування економічної й політичної систем суспільства в Україні усе більшу актуальність набуває боротьба з організованою злочинністю, яка завдає значної шкоди державі, дестабілізує фінансово-кредитну систему, негативно впливає на стан економіки, ускладнює криминогенну ситуацію. Нині, вона стала одним із факторів, що загрожує національній безпеці держави. Концентрація значних матеріальних цінностей в руках керівників організованих злочинних угруповань обумовлює зростаючий інтерес до їх безпосередньої участі у політичних процесах держави. Останнім часом злочинність набула міжнародного характеру. Організовані злочинні угруповання все активніше долають кордони, утворюють аналоги транснаціональних компаній, які займаються злочинним бізнесом. Простежується тенденція включення і організованої злочинності України в транснаціональні криминальні структури. Тому криминогенну ситуацію в країні характеризують вкрай негативно. Спостерігається досить стала тенденція до зміни структури та характеру злочинності. Посилюється її організованість, що потребує прийняття невідкладних законодавчих та організаційно-управлінських заходів» [12, с. 5]. Як бачимо, автор досить чітко та конкретно пояснив об'єктивні фактори, які сприяють виникненню цього негативного явища.

Зі свого боку, Н. С. Карпов вірно акцентував увагу на тому, що «Злочинність вивчається не лише юридичними науками. Це обумовлено як багатоаспектністю об'єкта, що досліджується, так і необхідністю визначення засобів впливу на це явище та заходів захисту від нього суспільства. У кожній науці є певна сфера вивчення, бо для кожної з них, при єдності об'єкта дослідження існують свої цілі і завдання пізнання. Причому зміна характеру злочинності, її змісту і сутності тягне необхідність уточнення предмета вивчення кожної науки» [3, с. 48]. Тобто дослідження транснаціональної злочинності є завданням не лише наук юридичного спрямування, а й економічного і, в зв'язку з інтенсивними темпами розвитку електронно-обчислювальної техніки, наук технічного спрямування.

А вже В. В. Корольчук зазначає, що транснаціональна організована злочинність є результатом розвитку організованої злочинності, її трансформації, розширення її меж, шляхом виходу за кордони однієї держави. Авторка вказує, що у всьому світі це явище приймає глобальний характер та загрожує розвитку будь-якої держави, тому транснаціональна організована злочинність – це один із вищих рівнів криминогенної еволюції, викоринити який практично неможливо, але цілком

реально зменшити її негативний вплив на сучасну світову спільноту та політику (а також економіку та політику окремих держав). Дослідниця робить висновок, що серед невідкладних заходів, які спрямовані на вирішення великої кількості проблем, пов'язаних з попередженням та подоланням організованої злочинності та її транснаціональних форм, на першому місці поряд із заходами організаційного характеру повинен стояти законодавчий комплекс правових заходів, що враховує зарубіжний досвід такого правового попередження, а також узгодженість з міжнародним законодавством. Інакше кажучи, на думку В. В. Корольчук, Україні необхідно скоординувати форми та методи боротьби з організованою злочинністю згідно з підходами ЄС та РЄ, визнати загальноприйняті в європейських державах процедури протидії організованій злочинності, а для цього слід внести відповідні зміни у законодавство, а також прийняти нові закони, брати участь у спільних заходах країн ЄС в боротьбі з організованими групами та злочинними організаціями, у тому числі тими, що мають транснаціональний характер, запровадити механізм реалізації законодавства про трансплантацію [4, с. 220]. Підтримуючи все вищезазначене, зауважимо, що нормативно-правове забезпечення повинно, на нашу думку, базуватися на міжнародному законодавстві.

В розрізі наведеного, вважаємо правильною позицію К. Марисюка, який вказує, що врегулювання зазначених положень на такому рівні явно не достатньо. На думку автора, потрібно було б на внутрішньому законодавчому рівні держав-членів ООН закріпити положення, які стосувалися б транснаціональної організованої злочинності. Адже варто б включити у міжнародне та внутрішнє законодавство й норми, які б чітко закріпили ознаки транснаціональної організованої злочинності та транснаціональних злочинних організацій, що дало б можливість чітко виокремити їх з-поміж інших видів злочинних проявів і суміжних злочинних утворень, а також дало б можливість значно покращити боротьбу з ними [6, с. 489].

Досить цікавими є відомості, наведені Дж. Р. Річардсом ще наприкінці минулого сторіччя. Зокрема, автор доречно відмічав, що злочинці та злочинні угруповання давно асоціюються з особистістю Аль Капоне в 30-ті роки ХХ ст., а також колумбійських наркокартелів в 1980-ті роки. Крім того, вказані злочинці та злочинні угруповання мають традиційно були ототожені з конкретними містами чи країнами: сицилійська мафія з Палермо; родини американської мафії з Нью-Йорка (дженовезькі та сім'ї Боннано), Чикаго (Аль Капоне) та Лас-Вегас (Багсі Сігел); Китайські Тріади та Японська Якудза з Гонконгом і Токіо відповідно. Тому, на думку дослідника, колеги з правоохоронних органів могли поділитися одним і тим же місцевим або національним характером. У 1990-х роках вказані злочинні організації з місцевого рівня перейшли на міжнародний, або транснаціональний характер, насичений регіональними та глобальними альянсами. Як правильно зауважує автор, вони стали глобальними. І Дж. Р. Річардс ставить доволі логічне питання: Що призвело до цієї зміни від місцевої чи загальнодержавної до міжнародної злочинності? Та одразу автор робить досить правильний умовивід, що на цей час збіглася низка знакових подій. Серед них дослідник виокремлює наступні: створення блоків вільної торгівлі, таких як Європейський Союз і Північноамериканська угода про вільну торгівлю 1986 р.; поява Всесвітньої павутини з 1990 року; комерціалізація Китаю (включаючи передачу Гонконгу 1 липня 1997 р.). Як наслідок, вищеперераховані події в поєднанні з іншими незначними явищами сприяли появі нового виду міжнародних або транснаціональних злочинних організацій [9, с. 4].

В свою чергу, К. О. Чаплинський акцентував увагу на тому, що в умовах становлення правової та незалежної держави в Україні та реформування суспільства відбувається суттєва зміна злочинності. Автор вказав на те, що якісна сторона цього процесу характеризується появою практично нових для нашого суспільства видів протиправних діянь (зокрема, торгівля людьми, незаконна трансплантація органів, захоплення заручників, злочини у кредитно-фінансовій та податковій сфері), підвищенням «професіоналізму» злочинців, зухвалістю та жорстокістю їх дій. Зазначене, на думку вченого-криміналіста, вимагає від правоохоронних органів спільного вирішення проблеми боротьби із злочинністю, насамперед, організованою. Тому науковець однією з причин кримінальної ситуації, яка склалася в Україні, визначив недостатню наукову розробку проблеми та відсутність уявлення про стратегію і тактику цієї боротьби, а також правової, кримінологічної, криміналістичної й оперативно-розшукової концепції та відповідних наукових рекомендацій щодо виявлення, розкриття, розслідування та профілактики організованої злочинної діяльності [12, с. 15].

Стосовно значення Інтернету та інших новітніх технологій звернемося до наукової праці зарубіжних дослідників І. Джукса та М. Яра, які правильно зазначили, що незаперечним фактом є те, що Інтернет приніс із собою серйозні зміни в життя промислово розвинутих країн (і все більше це відбувається у «світі, що розвивається»). В той же час, автори вказують, що їм

належить уникати «ажіотажу» та перебільшень, але все-таки майже неможливо заперечувати, що розвиток мережевих комп'ютерних технологій змінив те, як ми спілкуємося та споживаємо, працюємо та розважаємося, а також взаємодіємо з іншими в різних сферах економіки, політичному, культурному та громадському житті. Розглядаючи з точки зору процесів швидких соціальних і технологічних змін, дослідники зауважують, що легко забути, наскільки глибокими могли бути ці події та як швидко нові форми соціальних дій і взаємодії нормалізувалися і сприймалися як належне. Зважаючи на те, що Інтернет зараз, здавалося б, майже повсюдний факт повсякденного життя, ми можемо легко втратити з поля зору, скільки всього змінилося за останні кілька десятиліть. Проте варто пам'ятати, що 20 років тому про Інтернет не чули серед широкого загалу, і він був відомий лише невеликій спеціалізованій спільноті, яка в основному обмежувалася академічними та науковими установами [1, с. 20].

Також окрема група науковців зауважує, що «...останнім часом особливої уваги набуває організована злочинність, яка є надзвичайно небезпечним соціально-економічним явищем. У різних країнах в залежності від конкретних умов організована злочинність то стабілізується, то набуває розповсюдження, удосконалює форми і методи діяльності. Зазначимо, що корені світової організованої злочинності беруть початок в Італії. Протягом тривалого часу там існують три злочинних організації: Сицилійська мафія, Камора та Ндрангета, представників яких періодично викривають у верхніх ешелонах влади Італії. Історично основними сферами діяльності цих угруповань є наркобізнес, відмивання грошей та рекет» [11, с. 7].

Зі свого боку, А. М. Лазебний та Б. С. Левицький, провівши аналіз ряду наукових розробок, визначили, що вони здебільшого дають визначення організованої злочинної групи, перелічуючи різноманітні ознаки. В той час, переважна більшість з них, на думку науковців, даючи своє розуміння організованій групі, зупиняться лише на деяких ознаках, що робить вказані визначення не досить повними, позаяк вони не розкривають цілісної сутності досліджуваного явища. На основі проведеного дослідження, автори визначили наявність наступних груп ознак транснаціональної організованої злочинності, як-от: «...за ознаками організованості: виражені організаційно-управлінські структури та ієрархічність груп, наявність єдиних норм поведінки, системи санкцій та їхня практична реалізація; наявність лідера та чіткий розподіл ролей і функцій у групі; за характером діяльності: стійкий, запланований і законспірований характер злочинної діяльності, наявність спільних цілей, орієнтація на максимально високі прибутки; постійний і тривалий характер злочинної діяльності; прагнення до встановлення міжрегіональних зв'язків; активне поширення антигромадської ідеології; учинення нетрадиційних злочинів (викрадення людей); встановлення контактів з працівниками правоохоронних органів; за ознаками матеріального забезпечення: висока технічна забезпеченість; використання сучасних технічних засобів, транспорту та зброї; наявність значних грошових сум, матеріальна підтримка членів групи; за особливостями забезпечення злочинної діяльності: наявність корумпованих зв'язків з представниками державної влади та правоохоронних органів; цілеспрямована розробка заходів протидії правоохоронним органам; наявність системи нейтралізації форм соціального контролю» [5, с. 192].

З приводу визначення поняття, то, для прикладу, в ст. 1 Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» зазначається, що «...Під організованою злочинністю в цьому Законі розуміється сукупність кримінальних правопорушень, що вчиняються у зв'язку з створенням та діяльністю організованих злочинних угруповань» [8].

В свою чергу, В. С. Полянська запропонувала «...авторське визначення транснаціональної організованої злочинності у сфері економіки – це організована злочинна діяльність у сфері легальної та нелегальної господарської діяльності, тобто у сфері виробництва, обміну, розподілу та споживання матеріальних благ та послуг, у тому числі під прикриттям легальної діяльності, що здійснюється у двох та більше державах, характеризується корисливими мотивами, плануванням і належною підготовкою злочинів, розвинутою структурою, наявністю спеціальної цілі – вчинення тяжких та особливо тяжких злочинів». Крім того, дослідниця встановила, що ознаками транснаціональних економічних злочинів будуть наступні: «...множинність юрисдикції (міжнаціональність), множинна кримінальність, специфічний мотив, структурованість та мобільність суб'єкта, кримінальна інноваційність, корумповані зв'язки як невід'ємний елемент інфраструктури» [7, с. 169-170].

Також вірно вважаємо думку Г. П. Жаровської, яка серед ознак транснаціональних злочинів виділяє такі як-от: «...небезпека злочину більш ніж для однієї країни, природа вчиненого злочину, характеристика злочинця або хоча б одного з учасників групи як особи, яка причетна до вчинення злочинів на території інших держав; поведінка злочинця або його співучасників» [2, с. 34].

Окрема група науковців (П. Д. Біленчук, А. В. Кофанов, О. Л. Кобилянський, Є. К. Паніотів) зазначає, що опрацювання міжнародної (транснаціональної) злочинності, пов'язане з наступними проблемними аспектами. Зокрема, автори серед них виокремлюють такі: відсутність визначення транснаціональної злочинності; відсутність міжнародного кодексу з переліком її діянь; відсутність статистики, що б підтверджувала факт її існування. Дослідники вірно вказують, що на даний час поняття «міжнародна злочинність» формується під впливом практики та розглядається, здебільшого, як загально-кримінальне явище, тобто злочинність стала «міжнародною без політичного змісту», оскільки майже всі протиправні діяння, передбачені кримінальним правом, набули міжнародну поширеність [10, с. 11].

Наостанок, приведемо найбільш вірне, на наш погляд, визначення організованої злочинної групи, під якою К. О. Чаплинський та П. Я. Мінка розуміють «...стійке об'єднання осіб (трьох і більше), які попередньо зорганізувалися для спільної злочинної діяльності, об'єднаних єдиним планом з розподілом функцій учасників групи, діяльність яких свідомо спрямовується лідером за підтримки інших членів групи на постійне вчинення злочинів, з метою вилучення максимальних злочинних прибутків» [11, с. 40-41].

Висновки. Підводячи підсумок, зазначимо, що проблематика попередження та розслідування діяльності транснаціональної злочинності має важливе значення як в діяльності правоохоронних органів окремих держав, так і на міжнародному рівні в розрізі визначення нормативно-правової бази та рекомендацій щодо взаємодії окремих підрозділів різних країн. Крім того, нами сформульовано авторське визначення транснаціонального організованого злочинного угруповання як стабільного транснаціонального об'єднання трьох і більше осіб, що поєднане єдиним планом протиправної діяльності та розподілом функцій між його членами з наявним лідером (лідерами), а також яка вчиняє протиправну діяльність (можливо, замасковану під законну) з метою отримання максимальних злочинних доходів.

Список використаних джерел:

1. Handbook of Internet Crime : Edited by Yvonne Jewkes and Majid Yar (2010). London : Routledge, 80 p. URL : <https://www.taylorfrancis.com/books/edit/10.4324/9781843929338/handbook-internet-crime-yvonne-jewkes-majid-yar>
2. Жаровська Г. П. Транснаціональна злочинність як реальна загроза національній безпеці України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2014. № 27. С. 33–37.
3. Карпов Н. С. *Злочинна діяльність* / За ред. В. П. Бахіна; Національна академія внутрішніх справ України. Київ : вид-во Семенко Сергія, 2004. 310 с.
4. Корольчук В. В. Актуальні питання запобігання транснаціональній злочинності. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2013. № 1. С. 217–226.
5. Лазебний А. М., Левицький Б. С. Криміналістичне забезпечення розслідування організованої злочинності. *Міжнародний юридичний вісник : актуальні проблеми сучасності (теорія та практика)*. 2019. Вип. 14. С. 189–198.
6. Марисюк К. Ознаки транснаціональних злочинних організацій. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія : *Юридичні науки*. 2017. № 1. С. 486–490.
7. Полянська В. С. Транснаціональна організована злочинність у сфері економіки : сутність та ознаки. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2016. № 2. С. 167–170.
8. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю : Закон України від 1993 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3341-12#Text>
9. Richards, J. R. (1999) *Transnational Criminal Organizations, Cybercrime, and Money Laundering : A Handbook for Law Enforcement Officers, Auditors, and Financial Investigators*, 1st Edition. London, 311 p. URL : https://ia801209.us.archive.org/7/items/Transnational_Criminal_Organizations_Cybercrime_Money_Laundering_Law_Enforcement/Transnational_Criminal_Organizations_Cybercrime_Money_Laundering_Law_Enforcement_Handbook.pdf
10. Транснаціональна злочинність: криміналістичний аналіз : монографія / Біленчук П. Д., Кофанов А. В., Кобилянський О. Л., Паніотів Є. К. За ред. П. Д. Біленчука. Київ : КИІ, 2011. 52 с.
11. Чаплинський К. О., Мінка П. Я. Розслідування злочинів, вчинених злочинними угрупованнями : навчальний посібник. Дніпропетровський гуманітарний університет, 2009. 225 с.
12. Чаплинський К. О. Тактичне забезпечення розслідування злочинів, вчинених злочинними угрупованнями : монографія. Дніпропетровськ : Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ. 2009. 401 с.